

BONDESEGLATIONEN

Bondeseglationen, som under 1800-talet varit ganska livlig i många kustområden i vårt land såväl i väster som i söder och öster, har spelat en icke ringa roll för vår svenska sjöfart. Den har fostrat många skeppare och sjöman, och ej så få moderna rederier se sin historia förknippad med 1800-talets seglande bönder. T.o.m. jordbrukssocknar utan egen hamn ha kunnat äga en handelsflotta och hävdat sjömanstraditioner ända fram till vår tid. Alltjämt kan man få höra sådana uttryck som "Han är en riktig bonde - han har skepp i sjön." I många hem bevaras ännu släkttraditioner och arvgods, brev, fotografier, marinmålningar, fartyg i flaskor, skrin och speglar i snäckramar o.dyl. I bygdens kyrka hänger under valvet modellen av fullriggaren, som lyckligt återvänt från färder på de sju haven, och på kyrkogården stå gravstenar över seglande bönder. Mångenstädes ha förhållandena gestaltat sig något i likhet med i Kullabygden i Skåne. När våren kom och seglationen började lade bonden eller torparen undan plog och harv, överlät gård och torp till fruntimmeren och gick till sjöss med sin skuta. Han gick i fraktfart till senhösten, då han lade upp skutan och blev bonde igen.

Upptecknaren bör söka orientera sig i dylika bygde- och släkttraditioner och även studera äldre handlingar, bouppteckningar, brev och dyl. rörande bönder som ägare av fartyg eller delägare i sådana. Dylika studier underlätta givetvis utfrågnings- och uppteckningsarbetet.

A. Seglationen.

1. Vad slags fartyg kunde en bonde äga eller ha andel i? Vad kallades dessa fartyg? Deras storlek? Byggdes fartygen av ägarna eller köptes? Varifrån? Vad var förtjänsten med stora fartyg (långfärder, stora laster) och med små (lättare att utrusta och mera ekonomiska för korta och tillfälliga transporter)? Roddbåtar och segelbåtar i konkurrens om frakter? Ångbåtars och motorbåtars första uppträdande hos kustbönder? Bondeseglationens upphörande?

2. Om seglationen drevs i lag, hur var ett sådant lag organiserat? Hur fördelades omkostnader och vinster bland delägarna? Sammanträden? Ordförande?

3. Hur var besättningen sammansatt? Hur utsågs skeppare? Vid vilken ålder plögade pojkarna först gå till sjöss? Avlöningar eller ersättning efter olika sysslor, ålder o.s.v.? Hur utbetalades lön (efter behov, i hamn, efter seglationens slut)? Naturaförmåner? Oljekläder och annan personlig utrustning?

4. När på året började seglationen? Förberedelser härför? Båten sattes i sjön? Utrustas? Festligheter i samband härmed (t.ex. "båtöl")? Hur lång blev seglationssäsongen i allmänhet? Minns Ni någon särskilt lång eller särskilt kort säsong? Festlighet i samband med seglationens avslutning för året?

5. Mathållningen ombord? Matlagning? Proviantförråd? Vilken "samproviant" - av besättningen gemensamt betalad - förekom, och vilka livsmedel hade varje enskild besättningsman eget förråd av (smör, ägg, socker o.s.v.)? Förekom mjölk i matlagning ombord? Hur fick man förråd av dricksvatten och vatten till kokning? Hur förvarades detta?

6. Hur förvarades besättningsmannen sina egna matvaror och sina kläder?

7. Hur bodde besättningen ombord? Hur var det att bo i frampiken och i aktern? Liggplatser, sängkläder, ohyra o.s.v.

8. Förhållandet mellan befäl och manskap. Disciplinen. Straff av olika slag. Förekom något myteri? Berätta härom! Olika vakter? Middnattsvakta, hunnevakta o.s.v.

9. Fritid, fridagar, söndagar och helgdagar. Festligheter.

10. Landpermission i främmande hamnar. Hur kom man till rätta med språket i utländsk hamn? Äventyrliga eller festliga upplevelser? Krogbesök, slagsmål, flickor? Vad brukade besättning köpa upp i främmande hamn? Presenter till hemmavarande?

11. Arbetet ombord, då man låg i främmande hamn? Hur tillgick lossning och lastning? Besättningens skyldigheter i samband härmed? Fusk vid lossning och lastning för att överdriva lastens eller arbetets omfattning? Besättningen som smugglare? Mellanhavanden med tullen? Landförbud? Hemkomsten? Vad sysslade detta sjöfolk med, då de voro i hemorten (under vintern eller vid andra tider)? Arbeten? Skryt och skepparhistorier? Hur värdesatte man sjöfärderna ur nöjessynpunkt och som fostrare av manlighet och uthållighet? Berätta om traditioner

om skeppar- eller sjömanssläkter bland landsbygdens bönder. Har ur bondeseglationen utvecklats sjöfart till avlägsna länder och världsdelar? Har en tradition att gå till sjöss (söka anställning som skeppare, kaptener, besättningsmän) utvecklats hos släkter, som tidigare endast drivit bondeseglation?

B. Varuutbytet.

Att bondeseglationen kunde bli ganska lönande berodde därpå, att båtägarna i regel fraktade till främmande ort produkter från egen gård eller bygd (grannarna) och där avyttrade desamma samt ofta i återfrakt tillbytte sig (inköpte) varor som man behövde hemma. Till beskrivningen av bondeseglationen hör därför en skildring av handelsutbytet med främmande ort och tillkomsten av de avyttrade varorna.

12. Berätta om hur städer och andra orter försågos med ved från vedproducerande bönder, som på egna båtar fraktade veden till ort och ställe. Hade hushållen i städerna formliga kontrakt med sina "vedbönder" eller skedde leveransen enligt tradition och muntligt avtal? Priser? Kredit? Hur var det traditionellt ordnat med byte av ved mot fisk i skoglösa skärgårds- och kustorter? Hur beräknades priser vid byte av ved mot fisk?

13. Hade gårdar och bygder genom bondeseglation traditionellt ordnad avsättning för spannmål, potatis, grönsaker, frukt, mjölk, smör, ost och andra lantmannaprodukter med städer och andra orter (skärgårdsöar o.dyl. platser)?

14. Vad annat kunde man framställa på den egna gården eller i lag med grannar för försäljning i samband med bondeseglation? Har man anlagt "kalkfyrar" (kalkugnar) och skeppat ut kalk? Har man haft stenbrott, huggit sten (t.ex. "kronsten" till kronans byggnadsverksamhet) gatsten, stenrännor, slipstenar, kvarnstenar o.s.v. och fört denna sten med egna båtar till köparen i Sverige eller utlandet?

15. Har man bildat särskilda bylag för dylik produktion? Berätta om organisation, sammanträden, delning av vinster och omkostnader etc.? Hemmantalet som delningsgrund?

16. Framställning, transport och försäljning av träslöjdsvaror, sågade bräder, timmer, upphuggna hus, laggkärl, träskor o.s.v.

17. Fanns det vissa fastlandsbönder, strandsittare eller skeppare på landet som uteslutande eller huvudsakligen fraktade och handlade med andra varor än dem de själva framställt ur eget bondebruk, egen skog, eget stenbrott etc.? Här efterfrågas alltså seglation och handel av lantbor, som uteslutande (eller nästan uteslutande) tjänstgjorde som mellanhänder mellan producenter och konsumenter i skilda orter (bygder).

C. Övertro i samband med bondeseglationen.

18. Berätta om märkliga färder, upplevelser på sjö och hav, om smuggling och smugglare, falska fyrar, skeppsbrott, fientligheter till sjöss och i hamn eller vid strandning. Sjöroveri?

19. Berätta om till synes övernaturliga tilldragelser i samband med seglationen, möten med dödseglare, märkliga fiskar, syner till havs, varsel om stundande olyckor, stormar, drunkning o.dyl.

20. Har man iakttagit några särskilda bruk för att tillförsäkra sig god seglats eller skydda sig från otur och olyckor? Vad har man undvikit eller förbjudit för att ej mana fram olycka?